

DIRECTIONS FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF IRRIGATED AREAS AND APPLICATION OF MEASURES AGAINST IRRIGATED LAND

Iminov Tukhtasin Nurmatovich,

Andijan Institute of Agriculture and Agrotechnology, Associate Professor of the Department of
Agribusiness and Marketing PhD. iminov68@list.ru,

Kurganov Khakim Rustamovich,

Assistant of the Department of Agribusiness and Marketing

Abdulatifova Mokhinur

Student of the Department of Agribusiness and Marketing

mohinur280398@mail.ru

Abstract: The article focuses on areas with the consistent introduction of resource (especially water) saving equipment and technology for agricultural production in the development of irrigation services and reclamation activities on irrigated lands.

Key words: Irrigation services, financial situation, technical support, fund for the development of Water Users Associations (WUA), increasing the efficiency of irrigation services.

НАПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ОРОШАЕМЫХ ТЕРРИТОРИЙ И ПРИМЕНЕНИЯ МЕР ПРОТИВ ОРОШАЕМЫХ ЗЕМЕЛЬ

Иминов Тухтасин Нурматович

Андижанский институт сельского хозяйства и агротехнологии, доцент кафедры
агробизнеса и маркетинга PhD. iminov68@list.ru,

Курганов Хаким Рустамович,

Ассистент кафедры агробизнеса и маркетинга

Абдулатифова Мохинур

студентка кафедры агробизнеса и маркетинга

mohinur280398@mail.ru

Аннотация: В статье особое внимание уделено на направления с последовательным внедрением ресурса (особенно, вода) сберегающей техники и технологии на сельскохозяйственное производство при развитии ирригационных услуг и мелиоративных мероприятий на орошаемых землях.

Ключевые слова: ирригационные услуги, финансовое положение, техническое обеспечение, фонд развития Ассоциаций водопользователей (АВП), повышение эффективности ирригационных услуг.

Мамлакатимизда сўнгги йилларда қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришини ривожлантириш мақсадида ирригация хизматлари соҳасида ва мелиоратив тадбирларни амалга оширишда инновацион ўзгаришларни амалга ошириш йўлидан борилмоқда. Жумладан, сув ресурсларини бошқариш тизими такомиллаштирилмоқда, суғориш тармоқларининг техник ҳолати яхшиланмоқда, суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва уларнинг сув таъминотини ошириш борасида кенг кўламдаги ишлар олиб борилмоқда, замонавий сувни тежайдиган технологияларни жорий қилиш, автоматлашган бошқарув ва кузатув тизимини ўрнатиш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқаришни диверсификация қилиш ишларига кенг эътибор берилмоқда. Пахта, шולי каби сувни кўп талаб қилувчи қишлоқ хўжалик экинлари қисқартирилиб, ўрнига бошоқли дон, сабзавот-полиэ экинлари ва боғ-узумзорлар майдони кенгайтирилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 28 декабрдаги Олий Мажлисга Мурожаатномасида қишлоқ хўжалиги соҳасини бошқариш тизимини ислоҳ қилиш, ер ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш борасидаги илғор технологияларни жорий этиш тармоқни ривожлантириш ва озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашдаги энг муҳим вазифалардан бири қилиб белгиланиши баробарида сувни тежайдиган суғориш технологияларини кенг қўллашга алоҳида эътибор берилиши лозимлиги таъкидланади [5].

Мамлакатимиз ҳукумати томонидан ирригация ва мелиорация иншоотларини ишлатиш ҳамда замонавийлаштиришга давлат бюджетидан жуда катта маблағларни ажратилиши юқоридаги вазифаларни ижобий ҳал қилишда муҳим бўлиб ҳисобланади. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2013 йил 19 апрелдаги “2013-2017 йиллар даврида суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини янада яхшилаш ва сув ресурсларидан самарали фойдаланиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-1958-сонли қарори ва мазкур қарор асосида Вазирлар Маҳкамасининг 39-сонли қарори қабул қилинди. Ушбу қарорлар билан 2013-2017 йиллар давомида суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва сув ресурсларидан самарали фойдаланиш дастури қабул қилинди ва дастурни бажариш доирасида муҳим вазифалар белгиланди. Юқоридагилар асосида ирригация хизматлари соҳасини ва мелиоратив тадбирларини инновацион ривожлантириш ҳам муҳим ўринни эгаллайди. Шунингдек, суғориладиган деҳқончиликка асосланган Ўзбекистон қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришини ривожлантириш учун, 80 фоиз трансчегара сувларига боғлиқлиги учун ҳам ушбу вазифалар долзарбликка дахлдордир [2,9].

Бутунжаҳон банкининг 2018 йил май ойида эълон қилинган ҳисоботида кўра, бутунги кунда дунё аҳолисининг 1/4 қисми ёки 1,6 миллиардга яқин киши сув етишмайдиган ҳудудларда истиқомат қилмоқда ва бу кўрсаткич кейинги 20 йил давомида икки мартага ортиши кутилмоқда. Яна бир маълумотида асосан, жаҳоннинг 2/3 қисми ёки Хитой ва Ҳиндистон аҳолисининг ярмига яқин аҳоли бир йилда энг камида бир ой давомида жиддий сув етишмовчилигига дуч келмоқда [10]. Бундай шароитда, ер ва сув ресурсларини, сув хўжалик объектларини самарали ишлатишга қаратилган ирригация

хизматлари ва мелиоратив тадбирларини ўзаро боғлиқликда фойдаланишга алоҳида эътибор қаратилиши лозим бўлади.

Глобал иқлим ўзгаришлари шароитида тежамкор суғориш тизимларидан фойдаланиш кўламларини кенгайтириш ўта муҳим ҳисобланади. Дунё суғориладиган ерларининг 14 фоизи (39 млн. га) тежамкор суғориш усулларига мувофиқ жиҳозланган бўлиб, уларнинг 12 фоизи (33 млн. га) ёмғирлатиш ва фақат 2 фоизи (6 млн. га) микро-суғориш ускуналари билан иборат. Тежамкор суғориш тизимлари билан жиҳозланган энг кўп майдон Европа ва Америкада жойлашган. Осиё суғориладиган ерлар бўйича энг катта ўлчам (193 млн. га, дунё суғориладиган майдонларининг 69 фоизи) ни эгаллашига қарамай, фақатгина 8,75 млн. гектар (4,5 фоиз) майдон тежамкор суғориш тизимлари билан жиҳозланган [11]. Дунё бўйича анъанавий суғориш усуллари қўлланилаётган майдонларнинг юқорилиги истикболда сув тежайдиган технологияларни жорий этиш кўламларини ошириш билан биргаликда катта майдонларни эгатлаб суғоришдаги сув исрофгарчиликлари ва йўқотишлари натижасида ерларнинг мелиоратив ҳолатини ёмонлаштишининг олдини олиш чораларини кўришни талаб қилади.

Ҳозирги вақтда мамлакатимизда ирригация хизматларини кўрсатиш жараёнида мелиоратив тадбирларга асос бўладиган ташкилий, иқтисодий, техник, молиявий муаммо ва камчиликларни мавжудлиги ҳамда уларни ортиб бориши ер ости сувлари сатҳининг кўтарилиши, тупроқларнинг шўрланишига олиб келмоқда, ер-сув ресурсларидан фойдаланиш самарадорлик кўрсаткичларини ўсишига тўсқинлик қилмоқда. Ушбу масалаларни ижобий ҳал этишда эса, суғориладиган ерларда сув истеъмолини режалаштириш ва ташкил этишни такомиллаштириш, тармоқнинг тупроқ-мелиоратив шароитларидан фойдаланиш даражасини яхшилаш, ирригация хизматларини ташкил этиш ҳамда бошқаришни малакали соҳа мутахассислари билан таъминлаш, Сув истеъмолчилари уюшма (СИУ)ларнинг техник ва молиявий таъминотини ривожлантириш муҳим аҳамиятга эгадир. Жумладан, 2017-2021 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясида "...суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини янада яхшилаш, мелиорация ва ирригация объектлари тармоқларини ривожлантириш, кишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариш соҳасига интенсив усулларни, энг аввало, сув ва ресурсларни тежайдиган замонавий агротехнологияларни жорий этиш..." масалалари тармоқда амалга ошириладиган алоҳида вазифалар сифатида кўйилди [3].

Кишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини янада барқарор ривожлантириш, суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва ирригацияни ривожлантириш чора-тадбирлари комплексини ўз вақтида ва сифатли амалга оширишни таъминлаш ҳамда сув ва ер ресурсларидан оқилона фойдаланиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 27 ноябрда "2018-2019 йилларда ирригацияни ривожлантириш ва суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш Давлат дастури тўғрисида" ги ПҚ-3405-сонли қарори қабул қилинди [4].

Ушбу дастурни амалга оширишда қуйидагилар асосий йўналишлари қилиб белгиланди:

❖ суғориладиган ерларнинг сув билан таъминланганлик ва мелиоратив ҳолатини баҳолашнинг норматив-ҳуқуқий базасини такомиллаштириш, ирригация-мелиорация тадбирларининг ўз вақтида ва сифатли амалга оширилишини таъминлаш;

❖ суғориладиган ерларнинг сув билан таъминланганлик ва мелиоратив ҳолати даражасининг жорий кўрсаткичларини комплекс баҳолаш асосида ирригация-мелиорация тадбирлари сифати ва самарадорлигини ошириш;

❖ мелиоратив ва бошқа сув хўжалиги ишларини бажаришга ихтисослашган қурилиш ташкилотларининг, сув хўжалиги эксплуатация ташкилотлари, сув истеъмолчилари уюшмалари ва фермер хўжаликлари, шунингдек, бошқа ташкилотларнинг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш, замонавий сервис хизматлари сифатини ҳамда мелиоратив ва бошқа техникадан, машиналар, ускуналар ҳамда бошқа механизация воситаларидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш;

❖ сув хўжалиги раҳбарлари ва мутахассисларининг ҳамда Давлат дастурининг бошқа қатнашчилари малакасини ошириш масалалари киритилди.

2019 йилда суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш мақсадида Давлат бюджетидан қарийб 1,7 триллион сўм, халқаро молия институтларининг 84 миллион доллар миқдоридаги маблағини йўналтириш режалаштирилмоқда. Шунингдек, сув омборлари тармоғини кенгайтириш ҳисобидан лалми ерларни ўзлаштириш масаласига алоҳида эътибор қаратилади. Ана шу мақсадда Тошкент вилоятида жами 45 миллион куб метр сув йиғиладиган “Паркентсой”, “Қизилсой”, “Тоштепа”, Жиззах вилоятининг Фориш туманида “Караман”, Қашқадарё вилоятида “Гулдара”, “Аякчисой”, Самарқанд вилоятида “Булунгур” сув омборлари барпо этилиши кўзда тутилмоқда. 2019-2020 йилларда эса, 1 миллион 200 минг гектар ернинг сув таъминоти барқарорлаштирилиши, йилига 1 миллиард 700 миллион куб метр сув тежалиши ва 600 минг гектар ернинг мелиоратив ҳолати яхшиланиши режалаштирилмоқда [6].

Қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариш инфратузилмасини ривожлантиришнинг таркибий қисмига кирадиган ирригация хизматлари соҳаси ва мелиорация тадбирларини инновацион ривожлантиришнинг асосий йўналишларига бизнингча, қуйидагиларни киритиш мақсадга мувофиқ бўларди:

❖ қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришига ресурс (айниқса сувни) тежайдиган техника-технологияларни изчиллик билан жорий этиш;

❖ қишлоқ хўжалик экинларининг кам сув талаб қиладиган турлари ва навларидан фойдаланишни тезлаштириш;

❖ ресурс (айниқса сувни) тежайдиган техника-технологияларни жорий этишга инвестицияларни жалб этишга имтиёзлар бериш;

❖ ресурс (айниқса сувни) тежайдиган техника-технологияларни жорий этишга эришаётган сув истеъмолчиларини рағбатлантириш;

❖ ирригация хизматлари ва мелиорация тадбирларини амалга оширувчи мутахассисларининг, сув истеъмолчиларининг ресурс (айниқса сувни) тежайдиган техника-технологиялар бўйича малакаларини ошириш ва шу кабилар.

Қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришига ресурс (айниқса сувни) тежайдиган техника-технологияларни изчиллик билан жорий этиш йўналиши бўйича мамлакатимиз миқёсида томчилатиб суғориш, эгатга плёнка тўшаб ҳамда ўқ ариқлар ўрнига эгилувчан кўчма қувурлар ёрдамида суғоришни кенг жорий этишга алоҳида эътибор берилмоқда. Сўнгги йилларда 8,0 минг гектарга яқин майдонда томчилатиб суғориш тизими қурилиб, муваффақиятли тарзда ишлатилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2013 йил 21 апрелдаги “2013-2017 йиллар даврида суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланишни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-1958-сонли Қарорига асосан 2013-2017 йиллар давомида жами 25 минг гектар майдонда томчилатиб суғориш тизими, 45,6 минг гектар майдонда эгатга плёнка тўшаб суғориш усули ҳамда 34 минг гектар майдонда эса ўқ ариқлар ўрнига кўчма эгилувчан қувурлар ёрдамида суғориш усуллари жорий этилди [2].

Ресурс (айниқса сувни) тежайдиган техника-технологияларни жорий этишга инвестицияларни жалб этишда имтиёزلарни қўллаш йўналиши бўйича 2013-2014 йиллар даврида Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш жамғармасининг кредит линияси ҳисобига тажриба тариқасида томчилатиб суғориш тизимини жорий этиш учун тижорат банклари томонидан қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчиларига кредитлар бериш тартиби тўғрисидаги Низомга кўра, уларга кредит бериш, қоидага кўра, энг кам ойлик иш ҳақининг 1000 бараваригача миқдорда, 6 ойлик имтиёзли давр билан, камида 3 йил муддатга, имтиёзли фоиз ставкаси йиллик 6%, шу жумладан банк маржаси — 3% миқдорида белгиланди.

Ресурс (айниқса сувни) тежайдиган техника-технологияларни жорий этишга эришаётган сув истеъмолчиларини рағбатлантириш йўналиши бўйича Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 21 июндаги 176-сонли “Томчилатиб суғориш тизимини ва сувни тежайдиган бошқа суғориш технологияларини жорий этиш ва молиялаштиришни самарали ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида” ги қарори билан тасдиқланди [8]. Шу билан бирга, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 22 октябрдаги “Ўзбекистонда фермерлик фаолиятини ташкил қилишни янада такомиллаштириш ва уни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4478-сонли Фармони асосида томчилатиб суғориш технологиясини жорий қилган сув истеъмолчиларини, ушбу технология жорий қилинган ер майдони бўйича 5 йил муддатга ягона ер солиғи тўлашдан озод этиш юзасидан Солиқ кодексига ўзгартиришлар киритилди [1]. Шунингдек, томчилатиб суғориш тизимини ва сувни тежайдиган бошқа суғориш технологияларини жорий этган қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчиларига тежалган сув ресурсларидан бошқоқли дон экинларидан бўшаган майдонларда қишлоқ хўжалиги экинлари ўстириш учун фойдаланиш ҳуқуқи берилди ва шу кабилар.

Адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 22 октябрдаги “Ўзбекистонда фермерлик фаолиятини ташкил қилишни янада такомиллаштириш ва уни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4478-сонли Фармони.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2013 йил 21 апрелдаги “2013-2017 йиллар даврида суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланишни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-1958-сонли Қарори.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида” ПФ-4947-сон Фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017. №6 (766). – Б. 223-248.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 27 ноябрда “2018-2019 йилларда ирригацияни ривожлантириш ва суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш Давлат дастури тўғрисида” ги ПҚ-3405-сонли қарори.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 28.12.2018 й. <https://president.uz/uz/2228>.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг қишлоқ хўжалик ходимлари кунига йўллаган табриги. Халқ сўзи, 9.12.2018 й.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2013 йил 19 апрелдаги “2013 — 2017 йиллар даврида суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини янада яхшилаш ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-1958-сон қарори.
8. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 21 июндаги 176-сонли “Томчилатиб суғориш тизимини ва сувни тежайдиган бошқа суғориш технологияларини жорий этиш ва молиялаштиришни самарали ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида” ги қарори.
9. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2014 йил 24 февралдаги “2013 — 2017 йиллар даврида суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш бўйича давлат дастурининг сўзсиз бажарилишини таъминлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 39-сон қарори.
10. Хакимжон Курганов, Облокулов Абдураф: Особенности инновационного потенциала в условиях модернизаций национальной экономики ... 2019/1 Журнал Высшая школа Страницы 22-24
11. Joshua B. Water and U.S. National Security. January, 2017. p.3.
12. Гопалакришна М. Площади дождевания и микро-орошения в некоторых странах-членах МКИД. http://www.cawater-info.net/int_org/ucid/publications.html
13. Pozilovich, K. J. (2020). Efficiency of innovative development of agricultural business in the Republic of Uzbekistan. International Engineering Journal For Research & Development, 5(ICIPPS), 4-4.

14. Хакимжон Курганов, Облокулов Абдураф. (2019). Особенности инновационного потенциала в условиях модернизаций национальной экономики. Высшая школа.
15. Ph.D. Tuychiev Abdurakhmon Gafurovich, Abdurakhmanov Valijon Gofurovich Ph.D., Iminov Tokhtasin Nurmamatovich Ph.D, Kadyrov Xumoyun Tolibjonovich Ph.D., assistant Mamadaliev Qodirjon Kobiljanovich, Kurganov Hakimjon Rustamovich (2021). Classical terminological and theoretical basis of financing transfer of innovation to small business (bibliographical analysis). Journal of Xi'an University of Architecture & Technology, Страницы 1-14